

تأثیر سیاست همسایگی جمهوری فدراسیون روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران در قفقاز

مصطفی هاشمی

دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

ریباز قربانی نژاد^۱

استادیار جغرافیای سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

کیومرث یزدان پناه درو

استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

محمدحسن نامی

استادیار دانشگاه علوم و فنون فارابی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۱۳

چکیده

یکی از کلیدی‌ترین مناطق ژئوپلیتیکی هم‌جوار با ایران منطقه قفقاز جنوبی است. این منطقه به دلیل هم‌جواری جغرافیایی و تبادلات و ریشه‌های تاریخی، فرهنگی و... با ایران و روسیه از دیرباز تا به امروز برای ایران و روسیه بااهمیت بوده است. منطقه قفقاز جنوبی به دلیل موقعیت ژئواستراتژیکی که دارد جذب‌کننده بازیگران منطقه‌ای و کروی است. ریشه تاریخی و هم‌جواری این منطقه با ایران و روسیه باعث شده است که سرنوشت و اتفاقات این منطقه تأثیر مستقیمی بر امنیت و منافع ملی ایران و روسیه داشته باشد که باعث ایجاد موانعی در مسیر منطقه‌گرایی ایران توسط روسیه و دیگر بازیگران داشته است. پژوهش حاضر درصدد مطالعه بر تأثیر سیاست همسایگی جمهوری فدراسیون روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران در قفقاز است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ ماهیت توصیفی-تحلیلی و اکتشافی است که در آن برای جمع‌آوری داده‌های تحقیق به صورت توأمان از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی شامل پرسشنامه استفاده شده است. در این پژوهش جامعه آماری، شامل مجموعه‌ای متشکل از متخصصان جغرافیای سیاسی، مسئولین سازمان‌های مرتبط و نهادهای ذی‌ربط بوده‌اند که علاوه بر بخش گردآوری اطلاعات، در دیگر بخش‌ها مانند (مصاحبه و پرسشنامه) یاری رسانده‌اند. در این پژوهش سعی شده تمامی ابعاد سیاسی، دفاعی، امنیتی و... کشورهای منطقه قفقاز جنوبی و بازیگران حاضر در این منطقه پرداخته شود. سپس نتایج حاصل از روش میدانی در قالب تحلیل آماری T به اجرا گذاشته شده است. بنابراین ایران باید برای کسب جایگاهی برتر از رقبای خود و تأمین امنیت و منافع ملی خود به دور از برخورد های قهر آمیز روسیه، راهبردهایی مبتنی بر پیوند منافع خود با کشورهای قفقاز را مدنظر قرار دهد و به مرحله عملیاتی شدن برساند.

واژگان کلیدی: قفقاز جنوبی، سیاست همسایگی، منطقه‌گرایی، فدراسیون روسیه، ایران.

مقدمه

قفقاز جنوبی به دلیل شرایط خاص جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک، از نقاط بحران خیز و مهم جهان محسوب می‌شود و موضوع امنیت در منطقه، حائز اهمیت فراوانی است (Kazemi, 2005: 11) منطقه قفقاز بسیار حساس، شکننده و بحرانی است و با توجه به اینکه مکمل ژئوپلیتیک و جغرافیای سیاسی کشورهای ایران و روسیه است دارای ابعاد امنیتی پیچیده‌ای است (Kolaei, 1389: 76). خلأ امنیتی ناشی از فروپاشی، توسعه اقتصادی و سیاسی، روابط واحدهای موجود در منطقه را تحت‌الشعاع قرار داده و توجه تمام کشورها و قدرت‌های نزدیک و دور برای ایجاد ترتیبات امنیتی معطوف داشته است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۲۱۱). منطقه‌ی قفقاز جنوبی از جایگاه بالایی در سیاست امنیتی جمهوری اسلامی ایران برخوردار است (ORZEAȚĂ, 2013, 102). ایران و کشورهای قفقاز از اهداف ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک برخوردارند که منافع مشترکی را پدید آورده است و همکاری آنان را ضروری می‌سازد. بر اساس این واقعیت‌های ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک، منطقه قفقاز یک حوزه منافع امنیتی جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌رود (Karagiannis, 2013: 45). روسیه، قفقاز جنوبی را به‌عنوان حیاط‌خلوت خود قلمداد نموده و حاضر به پذیرش نقش‌آفرینی هیچ قدرت منطقه‌ای در ترتیبات امنیتی قفقاز جنوبی نیست. (Atai, 2009: 116-117). در این منطقه مهم استراتژیک، منافع مجموعه‌ای از کشورها و ملت‌ها با یکدیگر برخورد دارند که در برخی موارد مناقشات بین کشوری شکل جدی به خود می‌گیرد (Amir Ahmadian, 2002: 8). تهدیدها و خطرات امنیتی قفقاز جنوبی در نتیجه مبارزه بر سر منابع طبیعی آن افزایش می‌یابد؛ این منطقه وسیع و بی‌ثبات در قلمرو کشورهای مشترک‌المنافع بار دیگر به موضوع رقابت چندجانبه تبدیل گردیده است. بدین ترتیب می‌توان گفت که مخالفت با حضور قدرت‌ها و نیروهای غیرمنطقه‌ای در قفقاز و تأمین صلح و ثبات در منطقه، وجه تشابه سیاست خارجی ایران و روسیه است (Amir Ahmadian, 2002: 3-5) در دکترین نظامی جدید نیز بر همین اهمیت تأکید شده است. موقعیت استراتژیک و چهارراهی قفقاز، محل گذر جهانگشایان از غرب به شرق و از جنوب به شمال و از شمال به جنوب بوده است. (Hafeznia et al., 2014: 58). بنابراین با توجه به اهمیتی که منطقه قفقاز برای ایران دارد لازم است که تأثیر سیاست همسایگی روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران، به صورت جامع و کامل مورد بررسی قرار بگیرد تا خلع‌های عملکردی ایران مشخص شود در این صورت است که می‌توان برنامه‌ای برای حضور فعال در این منطقه طرح ریزی کرد. پژوهش حاضر نیز در صدد است با بررسی دقیق و ریشه‌ای تأثیرات سیاست همسایگی روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران را بررسی کند تا بتوان در برنامه ریزی و هماهنگی استراتژی‌های ملی با سیاست خارجی هماهنگی ایجاد کند.

روش گردآوری اطلاعات به شکل کتابخانه‌ای (فیش‌برداری، جدول، استفاده از داده‌های آماری) و ترکیبی از منابعی چون کتاب، مجلات، فصلنامه‌ها، منابع اینترنتی، آمار، اطلاعات مربوط به سایت‌های داخلی و خارجی و ... داده‌ها و اطلاعات آماری مربوط به سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ است.

با توجه به ادبیات پژوهش و نتایج برآمده جاکعه آماری مورد انتخاب برای مصاحبه و تکمیل پرسشنامه ۱۰۰ نفر از متخصصین و دانشجویان رشته‌های مرتب را شامل می‌شود. از الفای کرونباخ برای تعیین پایایی و روایی پرسشنامه استفاده شده است. در این مرحله از پژوهش پرسشنامه نخبگان روش تحلیل سلسه‌مراتبی برای وزن دهی عوامل مؤثر

بر تأثیر سیاست همسایگی جمهوری فدراسیون روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران در قفقاز تکمیل گردید. در بخش کمی پژوهش به ترتیب از روش‌ها و تکنیک‌های تصمیم‌گیری ۱- تحلیل T تک نمونه ای استفاده گردیده است.

چارچوب نظری

مطالعات استراتژیک نشان داده است که هر منطقه‌ای که تمایل قدرت‌های بزرگ را طلب کند دارای اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی است هرچند این مناطق به دودسته تقسیم می‌شوند: ۱- مناطقی که صرفاً منافع استراتژیک، ژئوپلیتیک و اقتصادی قدرت‌های بزرگ را تأمین می‌کنند ۲- مناطقی که دارای پتانسیل ایجاد تهدید برای یک یا چند قدرت بزرگ هستند. از بین این دو گزینه، گزینه دوم دارای پتانسیل بیشتری برای ایجاد بحران است. قفقاز در دوره اتحاد شوروی هر دو نقش را ایفا کرده است. از یک سو برای ایالات متحده و چند قدرت اروپایی نقش و اهمیت اقتصادی و ژئوپلیتیکی داشته و از سوی دیگر در مورد روسیه دارای پتانسیل تهدیدی بوده است. برژینسکی معتقد است که اوراسیا صحنه اصلی درگیری بین قدرت‌های بزرگ در دوره پس از جنگ سرد باقی خواهد ماند. بر اساس تئوری مکنیدریسم جدید دو گروه کشور در منطقه اوراسیا وجود دارند گروه اول شامل بازیگران فعال ژئواستراتژیک و گروه دوم شامل قطب‌های ژئوپلیتیکی است. برژینسکی معتقد است که در مسابقه قدرت ژئوپلیتیکی در اوراسیا، غرب باید به نقش هر دو گروه توجه کند. بازیگران فعال ژئواستراتژیک کشورهایی هستند که دارای قابلیت ملی هستند و دارای تمایلاتی برای تغییر وضع موجود ژئوپلیتیکی، اهمیت کشورهای گروه دوم که شامل قطب‌های ژئوپلیتیکی است ناشی از قدرت یا انگیزه آنها نیست بلکه به دلیل موقعیت حساس آنهاست و به دلیل تأثیری است که بر روی رفتار بازیگران فعال ژئواستراتژیک منطقه می‌گذراند.

لذا آنچه مسلم است دامنه مناقشات و عملکردهای هردو کشور و اهمیت حضور در این منطقه پایه و دلیل امنیتی دارد و هرکدام از کشورهای مذکور به دلیل اینکه این منطقه در بازه‌ای از زمان قلمرو سنتی آنها بوده است سعی در حضور در آن منطقه دارند هرچند که دو کشور ایران و روسیه با مشکلات امنیتی از قبیل حضور قدرت‌های رقیب آنها در این منطقه رنج می‌برند اما در این منطقه دارای رقبای مشترک و منافع مشترکی هستند که همین امر نوع روابط بین قدرتی در این منطقه را بسیار پیچیده کرده است.

محیط‌شناسی تحقیق

منظور از قفقاز سرزمین کوهستانی است که مابین دریای سیاه و بحر خزر محصور است و از شمال به مرزهای سرد روسیه جنوبی و از جنوب به فلات‌های ایران و آناتولی محدود می‌شود. این منطقه توسط کوه‌های قفقاز کبیر به دو منطقه جداگانه تقسیم شده است. (Kazemzadeh, 1995: 16)

قفقاز جنوبی از شمال به رشته کوه‌های قفقاز بزرگ، از شرق به دریای مازندران، از جنوب به ایران، از جنوب غربی به ترکیه و از غرب به دریای سیاه متصل می‌گردد. قفقاز جنوبی در حال حاضر به سه جمهوری مستقل به نام‌های آذربایجان در جنوب شرقی و شرق، ارمنستان در جنوب غربی و جنوب و گرجستان در شمال غربی و غرب آن، تقسیم شده است. مساحت کل قفقاز جنوبی ۱۸۶۱۰۰ کیلومتر مربع می‌باشد (۳۷/۸ درصد وسعت کل قفقاز) که از این مقدار، جمهوری آذربایجان با ۸۶۶۰۰ کیلومتر مربع (۴۶/۵ درصد) در رتبه نخست، جمهوری گرجستان با ۶۹۷۰۰

کیلومتر مربع (۳۷/۴ درصد) و جمهوری ارمنستان با ۲۹۸۰۰ کیلومتر مربع (۱۶/۱ درصد) وسعت در مراتب بعدی قراردادند. (Afshordi, 2002: 41)

قفقاز جنوبی شامل سه دولت مستقل آذربایجان، ارمنستان و گرجستان که در خود این دولت‌ها تقسیم بندی‌های قومی متعددی وجود دارد. (موسوی، ۱۳۸۴: ۲۳). در این منطقه حدود ۵۰ گروه قومی از سه خانواده قفقاز (ایبر قفقاز) هند و اروپایی و آلتایی زندگی می‌کنند. (Seifzadeh, 1999: 87)

این منطقه حساس جهانی محل تلاقی اسلام و مسیحیت بوده است. تاریخ قفقاز به جز در دوره‌های کوتاه که از صلح نسبی برخوردار بوده در دیگر مواقع سزار شاهد درگیری و نزاع میان اقوام و امپراطوران مختلف بوده است. همه این جنگ‌ها به نوعی ریشه در موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک قفقاز داشته است (Abadian, 2001: 148)

۱. موقعیت ژئوپلیتیکی قفقاز جنوبی

قفقاز منطقه‌ای کوهستانی واقع در جنوب و جنوب غربی روسیه و شمال غربی ایران است که از طرف غرب و جنوب غربی به دریای سیاه و ترکیه و از شرق به دریاچه کاسپین محدود شده است. مساحت این منطقه ۴۴۰ هزار کیلومتر مربع است که به وسیله رشته کوه‌های قفقاز بزرگ (آب پخشان) به دو قسمت جداگانه قفقاز شمالی و قفقاز جنوبی تقسیم شده است. منطقه قفقاز شمالی عمدتاً در حیطه فدراسیون روسیه قرار دارد و قفقاز جنوبی شامل سه کشور آذربایجان، ارمنستان و گرجستان می‌شود. سلسله ارتفاعات قفقاز بزرگ در سمت شمال منطقه با طول بیش از ۱۲۰۰ کیلومتر از دریاچه کاسپین تا دریای سیاه همچون دیوارهای مستحکم، قفقاز جنوبی را از دشت‌های جنوب روسیه جدا ساخته است. سلسله ارتفاعات تالش در جنوب شرقی و ارتفاعات قفقاز کوچک در حاشیه جنوبی و جنوب غربی منطقه، ارتفاعات جنوب منطقه را تشکیل می‌دهند که البته پیوستگی، بلندی و سختی سلسله قفقاز بزرگ را ندارند. سرزمین قفقاز همچون دهلیزی بین این دو رشته ارتفاعات از دریای سیاه تا دریاچه کاسپین قرار گرفته است. (Amir Ahmadian, 1997: 14) طی قرن‌های گذشته این منطقه به دلیل موقعیت منطقه‌ای و اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک که داشته و دارد، محلی برای رقابت‌ها و منازعات میان قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای از جمله روسیه، بریتانیا، ایران، عثمانی (ترکیه) و امروزه ایالات متحده آمریکا بوده است (Kiss, 2014: 12-13).

یافته‌های تحقیق

قفقاز، یکی از قدیمی‌ترین مراکز تمدن بشری است و تمدن ایرانی از دوره هخامنشی، یعنی ۶۰۰ سال پیش از میلاد در این منطقه حضور داشته است. کشورهای گرجستان، ارمنستان و آذربایجان در قفقاز جنوبی طی دوران‌های تاریخی و دراز مدت، زیر سیطره فرهنگی ایرانیان قرار داشتند و یا رسماً خراج‌گذار ایرانیان بوده‌اند (Marksberry, 2011: 3). از این رو ایران تا به امروز، نقش تاریخی خود را در این منطقه فراموش نکرده و به تحولات قفقاز و آسیای مرکزی، علاقه زیادی نشان می‌دهد. فرد هالیدی، مورخ معاصر تاریخ ایران، دوره‌های سیطره ایران بر قفقاز را این‌گونه تشریح می‌کند: در دوره قبل از اسلام، دولت‌های ایرانی بر تمام یا اکثر مناطق قفقاز حکمرانی نمودند. در دوران اسلامی نیز فرهنگ، زبان و تأثیر اقتصاد ایران بسیار قوی بود. با ظهور دولت جدید ایران در حدود ۱۵۰۰ میلادی در قریب به اتفاق سال‌های پس از آن در عصر حکمرانی سلسله صفویه تا اوایل سلسله قاجار، همواره بخشی از خاک ایران بوده

است. رواج تشیع در آران (آذربایجان) نیز تحت تأثیر ایرانیان از همین دوره آغاز شده است. (Shafai, 2009: 162-160)

۲. اهمیت قفقاز از نگاه ایران

با توجه به این اهمیت و پیوندهای تاریخی طولانی مدت قفقاز با جمهوری اسلامی، این منطقه در سیاست خارجی ایران دارای جایگاهی والاست. منطقه قفقاز از لحاظ موقعیت جغرافیایی و منابع و ترانزیت انرژی از اهمیت و ارزش ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک برخوردار است. همین امر هم عامل توجه قدرت‌های بزرگ و بازیگران بین‌المللی به قفقاز است. (Dehghani Firoozabadi, 2010: 209). در حقیقت اهمیت ژئوپلیتیک حوزه خزر از آن روست که منجر به ایجاد چهار راهی می‌شود که از یک سو اروپا و از سوی دیگر خاورمیانه، از طرف دیگر قفقاز و در طرف دیگر آسیای مرکزی را به هم متصل می‌سازد. این منطقه در ردیف مسائل بسیار مهم جهان آینده و عاملی برای تشدید کشمکش بین قدرت‌های بزرگ جهان خواهد بود. (Naqibzadeh, 2002: 40)

در یک نگاه کلی فروپاشی شوروی سبب توجه روز افزون به جایگاه ژئوپلیتیک ایران گردیده است ولی اساساً از اهمیت ژئواکونومیک و ژئواستراتژیک در منطقه کاسته شده است (Jamshidi Rad, 2009: 125) بنابراین در حالی که به وجود آمدن جمهوری‌های مستقل قفقاز با داشتن روابط دیرینه تاریخی با ایران بستر مناسب برای همکاری و حضور ایران در منطقه را نوید می‌داد ولی در عمل چنین امری به وقوع نپیوست. بلکه برعکس ایران، از وجود درگیری‌ها و اختلافات قومی، مذهبی و مرزی - نظامی به خطر افتاده است (Spykman, 2017: 103-104).

۳. سیاست خارجی ایران در قفقاز

سیاست خارجی دولت‌ها تحت تأثیر متغیرهای متعددی شکل می‌گیرد و واحدهای سیاسی اهداف و منافع تعیین شده، جهت‌گیری‌ها و استراتژی‌های گوناگونی بر می‌گزینند. گاه آنچه به سیاست خارجی یک کشور شکل می‌دهد متأثر از نیازهای داخلی اعم از اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، تکنولوژیک و ایدئولوژیک و گاه منبعت از ساختارهای نظام بین‌الملل، روابط قدرت‌های بزرگ با یکدیگر و بالاخره میزان فشارها و تهدیدات بین‌المللی است. (Qawam, 2006: 131-132)

عامل دیگر شکل دهنده به سیاست خارجی ایران در قبال منطقه قفقاز ناشی از یک عامل داخلی و آن انقلاب اسلامی با ماهیت خاص خود بود که بیش از هر زمان دیگری سیاست خارجی ایران را ایدئولوژیک می‌نمود. طرح مفاهیمی چون وحدت مسلمانان، امت اسلامی، صدور انقلاب و... ارتباط ایران را با مسلمانان منطقه قفقاز تسهیل و تشویق می‌کرد امری که به مذاق بازیگران بزرگ بین‌المللی خوش نمی‌آمد. علاوه بر تأثیرات تغییر ساختار نظام بین‌الملل و عامل داخلی، نقش آمریکا در تعیین مشی سیاست خارجی ایران غیرقابل انکار است.

۴. جهت‌گیری سیاست خارجی ج.ا.ا در قفقاز جنوبی

جهت‌گیری سیاست خارجی ج.ا.ا از سال ۱۳۶۳ به بعد در باز کردن درهای کشور به دنیای خارج بوده است. اساس این رویکرد به گفته مقام معظم رهبری متضمن مناسبات عقلایی موجه و سالم با همه کشورها بوده و هدفش خدمت به مصالح ایدئولوژیک عنوان گردید. شرایط خودیاری جدیدی که بر اثر شکل‌گیری نظام و ساختار چند قطبی یا چند

قطبی معطوف به تک قطبی ایجاد شد، بر رفتار سیاست خارجی ایران تأثیر گذاشته و باعث شد که با توجه به شرایط جدید، ج.ا.سعی در اتخاذ موضعی کند که منجر به خارج شدن از انزوا و رو آوردن به سیاست اتحاد و اتفاق باشد و در همین راستا به سمت همکاری با قدرت‌های رقیب آمریکا به ویژه روسیه حرکت کرد. (Haj Yousefi, 2002: 1021)

۵. رویکرد استراتژیک ایران نسبت به قفقاز جنوبی

قفقاز یکی از حوزه‌های ژئوپلیتیکی ایران را تشکیل می‌دهد. پس از سقوط اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، به عنوان یکی از ابرقدرت‌های موجود و همسایه شمالی ایران، گستره و ابعاد سیاست خارجی به شدت تحت تأثیر قرار گرفت و دینامیک نوینی را پدیدار ساخت که امنیت ملی و منطقه‌ای ایران را دگرگون کرد. سقوط ابر قدرت مذکور، کشورهای تازه استقلال یافته را در مرزهای شمالی ایران سبب شد که روزگاری بخشی از ایران بزرگش مرده می‌شدند و رقابت‌های بزرگ، آنان را از این سرزمین جدا کرده بود (Mousavifar, 2011: 59). به این ترتیب ضمن این که همسایه‌ی نزدیک ایران شمرده می‌شوند، در حوزه‌ی تمدنی و به عبارتی میدان مغناطیسی این تمدن قرار گرفته و از بعد عاطفی به فرهنگ ایرانی تعلق خاطر دارند. این تعلقات گاهی به پیش از دوران اسلامی برمی‌گردد. دیگر آن که کشورهای تازه استقلال یافته در حوزه‌ی آسیای مرکزی و قفقاز، از لحاظ ژئواکونومیکی فرصت‌های مناسبی را برای ایران به وجود آورده‌اند و ایران می‌تواند از امتیاز پل ارتباطی آن‌ها با جهان بهره‌برد. (Ghasemi, 2007: 112-111)

۶. تهدیدات کشورهای قفقاز جنوبی برای امنیت ملی ج.ا.س

حضور بازیگرانی چون ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، چین، ترکیه و اسرائیل در مناطق پیرامونی ایران و گاهی اوقات تحرکات امنیتی این کشورها علاوه بر کاهش نفوذ ایران در قفقاز جنوبی، تهدیدات امنیتی جدیدی را برای ایران ایجاد نموده است. همچنین ادعاهای ارضی جمهوری آذربایجان علیه ایران، تهدیدی جدی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. اختلاف ایران با کشورهای ساحلی این دریا و حضور بازیگران فرا منطقه‌ای باعث ایجاد اختلال در رسیدن به یک تفاهم اساسی در مورد رژیم حقوقی دریای خزر شده است. (Mehdizad, 2009: 1)

۷. روسیه

روسیه، قفقاز جنوبی را به عنوان حیاط خلوت خود محسوب می‌کند و حاضر به پذیرش نقش آفرینی هیچ یک از قدرت منطقه‌ای در ترتیبات امنیتی قفقاز جنوبی نیست. از طرفی جمهوری آذربایجان و گرجستان تلاش می‌نمایند از دایره امنیتی روسیه خارج شده و خود را در طرح‌های امنیتی غرب تعریف نمایند؛ به همین جهت روسیه در فضای امنیتی این منطقه، ارمنستان را نقطه استراتژیک خود قرار داده است (Fayazi, 2007: 23) روسیه به عنوان مهم‌ترین قدرت منطقه‌ای همواره منافع تعریف شده‌ای در منطقه قفقاز داشته است. اولویت‌های سیاست روسیه در قفقاز عبارتند از: «حفظ وضع موجود، ایجاد کمربندی از کشورهای دوست در اطراف فدراسیون روسیه: با انعقاد قراردادهای دو جانبه امنیتی میان خود و کشورهای منطقه، جلوگیری از بهره‌گیری از خاک قفقاز جنوبی برای تهدید روسیه، تحدید دامنه منازعات نظامی در منطقه، جلوگیری از مهاجرت غیرقانونی از قفقاز جنوبی به روسیه، همکاری با آمریکا در بخش نظامی برای مقابله با تروریسم، تضمین شرایط مطلوب برای صدور نفت و گاز، تضمین آزادی کشتیرانی در

دریای سیاه و دریای خزر، مساعدت به ثبات داخلی کشورهای حوزه قفقاز». علاوه بر این موارد، رسیدگی به وضعیت روس‌های ساکن در قفقاز از دیگر اولویت‌ها مهم فدراسیون روسیه در این منطقه محسوب می‌شود (Ahmadi, 2008: 87)

۸. سیاست خارجی روسیه در قفقاز

قفقاز منطقه‌ای است که در برهه‌های مختلف تاریخی از اهمیت بسیاری برخوردار بوده و تا مدت‌ها به عرصه رقابت و تقابل امپراتوری‌های مختلف بدل گشته است. حضور امپراتوری قدرتمند عثمانی و روسیه در این گستره نزاع و کشمکش فراوانی را باعث گردید. اهمیت استراتژیک کوه‌های قفقاز به مثابه مرزی طبیعی برای روسیه در مقابله با دشمنان، شکست دادن امپراتوری عثمانی در کریمه و ایجاد منطقه حائل برای جلوگیری از پیشروی عثمانی به جنوب قلمروی روسیه و قدرت یابی روسیه در اثر شکست دادن نیروی‌های مهاجم فرانسه به خاک روسیه در سال ۱۸۱۲ میلادی از جمله زمینه‌های حضور روسیه در قفقاز را فراهم آورد. (Amir Ahmadian, 2014)

۹. اهمیت قفقاز در نگاه روسیه

قفقاز برای روسیه به حدی حیاتی است که می‌توان در یک تحلیل اندام وار آن را به قلب استراتژیک این کشور تشبیه کرد (Sajjadpour, 1994) اصطلاح خارج نزدیک، دکترین مونروئه روسی، قفقاز به عنوان حوزه منافع حیاتی، روسیه به عنوان مسول امنیتی ویژه منطقه، قفقاز حیات خلوت روسیه تمامی این اصطلاحات و تعبیر به نوعی حاکی از اهمیت بالای این منطقه استراتژیک برای سیاستمداران روسی است. خارج نزدیک برای روسیه به عنوان یک منبع اقبال، ترقی و نفوذ سیاسی به شمارد. (Ezzati, 1383: 85) دولت روسیه اسناد مهمی در این زمینه در دهه ۱۹۹۰ منتشر کرده است که از جمله آن می‌توان به آیین نظامی روسیه (۱۹۹۳)، راهبرد برای روسیه (۱۹۹۴)، اشاره کرد (Moradi, 2006: 180). بنابراین مسکو این منطقه را حوزه منافع حیاتی خود می‌داند و تأمین امنیت و حفظ ثبات سیاسی و اقتصادی کشورهای منطقه برای آن از اهمیت بسیاری دارد. به این ترتیب روسیه برای خود مسئولیت امنیتی ویژه قائل است. این نوع نگاه در مفهوم آیین مونروئه روسی متبلور می‌شود که بر اساس آن روسیه نه تنها دیگران را از دخالت در این مناطق باز می‌دارد بلکه حق مداخله برای خود را در جمهوری‌های تازه استقلال یافته بر اساس منافع ویژه خود محفوظ می‌دارد. (Ahmadian and Gholami, 2009: 9)

۱۰. نقش ایران در منطقه قفقاز جنوبی

ایران به عنوان یکی از همسایه‌های عمده شوروی سابق، تحولات جدید باعث شکل‌گیری مرحله نوینی در سیاست خارجی آن شد. در این مرحله نه تنها ماهیت دول همسایه ایران دستخوش تغییر و تحول گردید و بر تعداد همسایگان شمالی افزوده شد مفاهیم مربوط به بررسی روابط دو جانبه ایران با همسایگان شمالی نیز چهره‌ای دگرگون به خود گرفت. تا قبل از فروپاشی شوروی سابق روابط ایران و بعد از انقلاب جمهوری اسلامی ایران با منطقه شمالی عمدتاً بر محور رابطه نامتقارن تفسیر و تحلیل می‌شد. (Moradi, 2006: 32 - 33)

۱۱. نقش روسیه در منطقه قفقاز جنوبی

اهمیت قفقاز جنوبی برای روسیه به حدی حیاتی است که می‌توان در تحلیل اندام‌وار آن را به قلب استراتژیک این کشور تشبیه نمود. این اهمیت عمدتاً ریشه در موقعیت منطقه‌ای است که قفقاز از نظر اقتصادی و امنیتی برای روسیه دارد و پیرامون خود را حوزه منافع حیاتی خود می‌داند و برای تأمین امنیت در آن‌ها برای خود مسئولیت ویژه‌ای قائل است. به نظر روس‌ها در صورت گسترش دامنه بحران در «خارج نزدیک» فدراسیون روسیه از اصلی‌ترین آسیب دیدگان آن خواهد بود. از دیدگاه مقامات روسی باید در زمینه‌های زیر این کشور اقدامات خود را انجام دهد:

۱- تأمین ویژه چندجانبه عملیات حفظ صلح

۲- حفظ آزادی عمل روسیه و نقش برجسته و انحصاری آن.

۳- کسب حمایت بین‌المللی برای مداخله در خارج نزدیک به‌عنوان حوزه انحصاری امنیت روسیه. (Sajjadpour,

2007: 463)

محورهای اشتراک سیاست خارجی ایران و روسیه در قفقاز

همسانی و تشابه در اهداف و سیاست‌ها باعث نزدیکی کشورها در نیل به آن اهداف خواهد شد چرا که در صورت همکاری با صرف هزینه کمتر، زودتر و بهتر آن اهداف تحصیل خواهد گشت بنابراین کشورها با علم به این امر، در برابر تهدید مشترک، متحد می‌شوند. ایران و روسیه اگر چه به لحاظ تاریخی روابطی نه چندان دوستانه را پشت سر نهاده‌اند اما امروزه با درک شرایط نظام بین‌الملل می‌کوشد از ظرفیت‌های موجود نهایت بهره را ببرند شاید مهم‌ترین محرک برای نزدیکی دو کشور ساختار کنونی نظام بین‌الملل باشد. نظامی تک قطب که همه چیز را یک کشور تعیین و همه چیز دور آن بچرخد، نه برای روسیه با آن پیشینه تاریخی قابل تحمل است و نه ایران را در راه تقابلی که از فردای انقلاب ۵۷ با تک قطب (آمریکا) آغاز کرده یاری می‌کند (Simbar, 2009: 18).

۱. حفظ امنیت و تمامیت ارضی و جلوگیری از جنبش‌های جدایی طلب

۲. دغدغه نسبت به حضور بازیگران فرا منطقه‌ای

۳. نگرانی نسبت به فعالیت‌های ترکیه در منطقه

محورهای رقابتی سیاست خارجی ایران و روسیه در قفقاز

علیرغم نقاط اشتراک فوق‌الذکر روابط دو کشور همواره در سال‌های اخیر با علامت سؤال‌های اساسی مواجه بوده است آنچه در پرونده هسته‌ای ایران رخ داد، ماجرای نیروگاه اتمی بوشهر و تحویل موشک‌های s300 نمونه‌هایی هستند که لااقل در مورد منفعت ایران از رابطه با روسیه تردید ایجاد می‌کنند. ایران و روسیه، هر یک متناسب با امکانات و فرصت‌های خود به دنبال کسب جایگاه بهتر هستند، حال آنکه روسیه با امکانات، ظرفیت‌ها و شرایطی بهتر امیدوار به بازیابی خود در سطح بین‌الملل است اما ایران کسب قدرت در سطح منطقه‌ای نیز تا حدود زیادی آن را راضی می‌کند. روسیه به لحاظ امنیتی دارای توان نظامی و فنی و به لحاظ سیاسی دارای حق و تو در سازمان ملل است. هم چنین از طرفی در رویای ایفای نقش ابر قدرتی است و وجود هرگونه رقیب برای مشارکت در منطقه را بر نخواهد تابید؛ این رقیب می‌تواند ایالات متحده، اسراییل یا ایران باشد. لذا اگر روسیه در راستای ایجاد نظام چند قطبی در برابر آمریکا گاه از ایران حمایت می‌کند این معنای یک ائتلاف دائمی نیست و روسیه به لحاظ تاریخی رقیبی امپریالیست،

مهاجمی استعمارگر و دشمنی ملحد برای ایران بوده و امروز نیز تا حدی این نقش را از دست نداده است. در مجموع چه بسا نزدیکی به روسیه برای ایران به معنای از دست رفتن منافعی است که در ابعاد گوناگون به پیشرفت کشور کمک کند حال آنکه بر اثر یک غفلت یا سیاست نادرست نادیده گرفته شد (Shafiee et al., 2006: 157).

۱۲. انرژی و خطوط انتقال آن

۱۳. دریای خزر

۱۴. بحران قره‌باغ و بحران گرجستان: مخالفت روسیه با اثر گذاری ایران

۱۵. مخالفت روسیه با گسترش اسلام در منطقه

میدانی

در جدول زیر میانگین و رتبه‌های هر یک از ویژگی‌های "جاذبه‌های منطقه‌گرایی برای کشورهای حوزه قفقاز، موانع منطقه‌گرایی در قفقاز، اهداف ایران از منطقه‌گرایی در قفقاز، اهداف روسیه از منطقه‌گرایی در قفقاز، محورهای اشتراک ایران و روسیه برای منطقه‌گرایی در قفقاز" به‌عنوان نمونه مورد مطالعه مشخص شده و دو میانگین به‌دست‌آمده "جاذبه‌های منطقه‌گرایی برای کشورهای حوزه قفقاز، موانع منطقه‌گرایی در قفقاز، اهداف ایران از منطقه‌گرایی در قفقاز، اهداف روسیه از منطقه‌گرایی در قفقاز، محورهای اشتراک ایران و روسیه برای منطقه‌گرایی در قفقاز با یکدیگر آزموده شدند.

جدول ۱. رده‌بندی تأثیر سیاست همسایگی جمهوری فدراسیون روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران در قفقاز به

ترتیب اهمیت

ردیف	تأثیر سیاست همسایگی جمهوری فدراسیون روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران در شاخص قفقاز
۱. ۱	هم‌جواری و پیوستگی جغرافیایی از الزامات منطقه‌گرایی است
۲. ۲	نیاز اقتصادی عامل مهمی برای منطقه‌گرایی در قفقاز است
۳. ۳	منطقه‌گرایی عامل مهمی برای رفع تنش‌های سیاسی و نظامی در حوزه قفقاز است
۴. ۴	احداث پایگاه‌های نظامی توسط اسرائیل و آمریکا در منطقه قفقاز
۵. ۵	ترس از تفکر بازسازی شوروی توسط پوتین
۶. ۶	ترس از دست دادن استقلال به دلیل تلاش‌های ایران و روسیه برای نفوذ
۷. ۷	ترس از صدور ایدئولوژی شیعی توسط ایران در منطقه قفقاز
۸. ۸	دفاع از سرزمین روسیه در مقابل حملات احتمالی قدرت‌های جهانی از سوی جنوب.
۹. ۹	ناامنی در قفقاز مستقیماً به امنیت روسیه تأثیر می‌گذارد
۱۰. ۱۰	بهره‌گیری از موقعیت ارتباطی قفقاز به‌عنوان جایگزینی مسیر ترکیه برای ارتباط با اروپا.
۱۱. ۱۱	خروج از انزوای ژئوپلیتیکی روسیه و کشورهای حوزه قفقاز عامل مهمی برای مگرایی منطقه محورهای اشتراک ایران و روسیه
۱۲. ۱۲	روسیه و ایران در تلاش‌اند با منطقه‌گرایی جنبش‌های قوم‌گرای قفقاز را تضعیف کنند

Source: (Research Findings, 2019)

جدول ۲. آزمون کلاستر در مورد حد میانی میانگین‌های به‌دست‌آمده تأثیر سیاست همسایگی جمهوری

فدراسیون روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران در قفقاز

اهمیت کم	متوسط	بالا	تأثیر سیاست همسایگی جمهوری فدراسیون روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران
۳,۶	۳,۷	۴,۹	در قفقاز

Source: (Research Findings, 2019)

با توجه به یافته‌های میدانی مشخص می‌شود که اهداف ایران و روسیه به دلیل پیشینه تاریخی آنها و شرایط امروز رقابت بین قدرت‌ها به دلیل عدم انعطاف و عدم تلاش برای انعطاف‌سازی و پیوند متقابل مناف در قفقاز و نگرانی روسیه از هم‌مرزی با ایران امروز و استحکاک منافع ایران و روسیه باعث عطف در روند منطقه‌گرایی ایران در قفقاز شده است. از طرفی ترس کشور های قفقاز از تسلط دوباره ایران و روسیه که باعث خدشه دار کردن استقلال آنها می‌شود باعث گرایش آنها به سمت رقبای مشترک ایران و روسیه شده است و تحریمات و نفوذ امریکا، اسرائیل و ترکیه مانع عمده ای در همگرایی منطقه ای کشورهای قفقاز با ایران شده است.

موانع همگرایی منطقه و جاذبه های منطقه گرایی با اهداف ایران و روس بر منطقه گرایی در قفقاز منطبق است اما تا به امروز تلاشی برای رفع موانع و شکوفا سازی عوامل مثبت به صورت عملی نشده است و دلیل اصلی ان را می توان بر نوع دیدگاه امنیتی و تهدیدات مشترک و ترس های تاریخی دانست در صورتی که با روشن سازی و تاکید بر نیاز های متقابل بین ایران و کشور های حوزه قفقاز می توان به راحتی موانع سنتی در همگرایی منطقه ای قفقاز با ایران را برداشت که این امر منوط به جلب رضایت روسیه است . بنابراین نیاز به انعطاف بالایی در سیاست خارجی ایران و روسیه و کشور های قفقاز برای رد شدن از مرز ترس هاس سنتی و دیدگاه امنیتی کشور ها نسبت به یکدیگر است. باید توجه داشت که تامین امنیت پایدار که عامل اصلی گرایش به منطقه گرایی برای ایران و روسیه و کشور های حوزه قفقاز است در گروه همگرایی منطقه ای در قفقاز است.

تجزیه و تحلیل

ایران در قفقاز همواره با دغدغه‌های امنیتی رو به رو بوده است. حضور بازیگران فرا منطقه‌ای چون آمریکا و ناتو و قدرت طلبی‌های کشورهای چو ترکیه و اسرائیل، ادعاهای آذربایجان و بحراناها و مناقشات منطقه‌ای ایران را از گسترش این تحولات به داخل مرزهای ایران بیان نموده است و از آنجایی که طی سالیان بعد از انقلاب دل‌مشغولی اولیه ایران، مبارزه با استکبار جهانی است راهبرد جمهوری اسلامی در قفقاز بیشتر در چهارچوب حفظ وضع موجود از طریق موازنه با سایر قدرت‌های اثر گذار منطقه بوده است. جمهوری اسلامی با درک تنوع قومی، مذهبی و جهت‌گیری‌های سیاسی قفقاز، تلاش برای افزایش قدرت خود را در منطقه عاملی تنش‌زا می‌داند که با واکنش سخت دیگر کشورها روبه‌رو شده و نه تنها امنیت کشور را تأمین نمی‌کند بلکه به‌عکس بر آن اثر مخرب دارد. بنابراین جمهوری اسلامی در چهارچوب واقع‌گرایی تدافعی سعی دارد در قالب تقویت درون‌زا و برون‌زا و نزدیکی با افق‌ها و روسیه، به بهبود امنیت خود در منطقه کمک نماید.

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

بنا به نظر نخبگان اهمیت، جاذبه‌های منطقه‌گرایی برای کشورهای حوزه قفقاز، موانع منطقه‌گرایی در قفقاز، اهداف ایران از منطقه‌گرایی در قفقاز، اهداف روسیه از منطقه‌گرایی در قفقاز، محورهای اشتراک ایران و روسیه برای منطقه‌گرایی در قفقاز، (تأثیر سیاست همسایگی جمهوری فدراسیون روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران در قفقاز) بر مبنای ۱۲ متغیر (هم‌جواری و پیوستگی جغرافیایی از الزامات منطقه‌گرایی است، نیاز اقتصادی عامل مهمی برای منطقه‌گرایی در قفقاز است، منطقه‌گرایی عامل مهمی برای رفع تنش‌های سیاسی و نظامی در حوزه قفقاز است، احداث پایگاه‌های نظامی توسط اسرائیل و آمریکا در منطقه قفقاز، ترس از تفکر بازسازی شوروی توسط پوتین، ترس از دست دادن استقلال به دلیل تلاش‌های ایران و روسیه برای نفوذ، ترس از صدور ایدئولوژی شیعی توسط ایران در منطقه قفقاز، دفاع از سرزمین روسیه در مقابل حملات احتمالی قدرت‌های جهانی از سوی جنوب، ناامنی در قفقاز مستقیماً به امنیت روسیه تأثیر می‌گذارد، بهره‌گیری از موقعیت ارتباطی قفقاز به‌عنوان جایگزینی مسیر ترکیه برای ارتباط با اروپا، خروج از انزوای ژئوپلیتیکی روسیه و کشورهای حوزه قفقاز عامل مهمی برای همگرایی منطقه با ایران است، روسیه و ایران در تلاش‌اند با منطقه‌گرایی جنبش‌های قوم‌گرای قفقاز را تضعیف کنند.

با توجه به ترکیب موارد ذکر شده فوق، راهبرد مناسب برای ایران اتخاذ استراتژی منعطف در سیاست خارجی است که در این ساختار، رویکردهای متفاوتی در قلمرو ژئوپلیتیکی ایران در قفقاز اعمال خواهد شد و این امر باعث پیوند منافع با دیگر کشورهای هم‌جوار خواهد شد. از سوی دیگر، کاهش فشار و جلب حمایت روسیه و کشورهای حوزه قفقاز جنوبی در ابعاد سیاسی و اقتصادی به‌عنوان محرک‌های ارتقای پتانسیل داخلی قرار خواهد گرفت. از اینرو پیوند منافع کشورهای منطقه با توجه به پتانسیل‌های جغرافیایی ایران و تمرکز بر متحد‌گزینی با توجه به هم‌جواری جغرافیایی و نیازی‌های مشترکی بین ایران و کشورهای مذکور. نیازهای کشورها به منابع طبیعی ایران و پتانسیل گذرگاهی مورد نظر خواهد بود. وابسته سازی کشورهای محصور قفقاز که نیازمند موقعیت گذرگاهی ایرانی برای خروج از تنگنای ژئوپلیتیکی هستند در مدت کوتاهی اهرم فشار قوی به دست بیاورد که باعث ثقل قدرت در ایران می‌گردد. از طرفی کشورهای قفقاز نیازمند منابع معدنی و فسیلی ایران هستند که این امر می‌تواند بستر مناسبی برای جذب سرمایه‌های خارجی و محرکی برای رونق اقتصاد داخلی ایران و کاهش گرایش آنها به قط‌های قدر متضاد ایران می‌شود. در این ارتباط برای ارزیابی تأثیر سیاست همسایگی جمهوری فدراسیون روسیه بر رویکرد منطقه‌گرایی ایران در قفقاز که موارد زیر مد نظر است:

۱. ایجاد رویکرد جدید و منعطف در سیاست خارجی
۲. پیوند منافع کشورهای منطقه قفقاز با توجه به پتانسیل‌های جغرافیایی ایران
۳. قلمروسازی جدید با توجه به ماهیت و ریشه و یوند تاریخی مناطق جغرافیایی قفقاز با ایران
۴. بازنگری در نوع عملکردها در قلمرو سازی فرهنگی مذهبی سیاسی ایران در قفقاز
۵. تمرکز بر متحد‌گزینی با توجه به نیازهای کشورها به منابع طبیعی ایران و موقعیت گذرگاهی ایران
۶. استراتژی یکپارچگی افقی روبه‌جلو جهت اعمال کنترل و نفوذ در فرآیند مشارکت بین‌المللی
۷. ایجاد قراردادهای سرمایه‌گذاری بین‌المللی در امر ساختارهای مادر در صنایع
۸. بالا بردن سطح مشارکت اقتصادی فرهنگی در سطوح مختلف فرو ملی، ملی و فراملی

– **References**

- 1) Abadian, Hossein (2001), *The Iranian Narrative of the Iran-Russia Wars*, Tehran, Ministry of Foreign Affairs Publications.
- 2) Amir Ahmadian, Bahram, *Investigating the Causes and Consequences of the Presence of the United States in the Caucasus*, *Geopolitical Quarterly* - Fall 2009, No. 5, pp. 97-66
- 3) Amir Ahmadian, Bahram, (2002), *Complete Geography of the Caucasus*, Tehran, Geographical Center of the Armed Forces
- 4) Amir Ahmadian, Bahram, (2008) "Georgia Crisis: Involved Parties, Causes and Consequences", *Political Information- Economic*, No. 253-254.
- 5) Amir Ahmadian, Bahram and Mahnaz Goodarzi, (2010), *Caspian Sea, Russia's interests and Iran's security*, Qoms Press.
- 6) Jamshidi Rad, Jafar (2009), "Iran's Role in Managing the Caucasus Crisis after the Collapse of the Soviet Union", *Quarterly Journal of Political Studies*: 115-129
- 7) Haj Yousefi, Amir (2005), "Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran in the Light of Regional Developments", *Office of Political and International Studies*, Tehran.
- 8) Hafiz Nia, Mohammad Reza; Afshardi, Mohammad Hossein (2002), "Caucasus Geopolitical Analysis; A platform for formulating a more appropriate foreign policy in the region ", *Geographical Research*, University of Tehran Press, No. 42.
- 9) Hafeznia, Mohammad Reza and Morad Kaviani (2004), *New Horizons in Political Geography*, Tehran, Samat Publications.
- 10) Dehghani Firoozabadi, Seyed Jalal, *Security Policy of the Islamic Republic of Iran in the South Caucasus*, *Geopolitical Quarterly* - Spring 2010, No. 6, pp. 239 - 208
- 11) Dehghani Firoozabadi, Seyed Jalal (2010), "Security Policy of the Islamic Republic of Iran in the South Caucasus", *Geopolitical Quarterly*, No. 1: pp. 239-208
- 12) Sajjadpour, Seyed Mohammad Kazem (1994), "Russia and the Caucasus: Economics and Security Considerations", *Quarterly Journal of Central Asia and Caucasus Studies*, Third Year, Volume 2, Number 8.
- 13) Sajjadpour, Seyed Mohammad Kazem (2007), *Iranian Foreign Policy: Some Speeches in the Theoretical and Scientific Field*, Tehran, Publication of the Office of Political and International Studies of the Ministry of Foreign Affairs.
- 14) Seifzadeh, Seyed Hossein (1999), "Caucasus and the Unresolved Tragedy of National Identity", *Quarterly Journal of Central Asian and Caucasus Studies*, No. 27.
- 15) Simber, Reza, Mohammad Gol Afrooz (2009), "Joint Opportunities of Iran and Russia in the Geopolitical Field; Current Situation and Outlook ", *Strategy Quarterly*, No. 19.
- 16) Shafaei, Amanullah (2009), "The Impact of the Islamic Revolution on Political Developments in the Caucasus", *Political Science Quarterly*, No. 48: pp. 180-155
- 17) Shafiee, Nozar and Mahmoudi, Zahra (2006), "Putin's Russia Approach to NATO Expansion to the East", *15th International Conference on Central Asia and the Caucasus*, NATO Expansion to Central Asia and the Caucasus: Dimensions and Consequences: pp. 194-155
- 18) Ezzati, Ezatullah (2004) *Geostrategy*, Tehran, Samat Publications.
- 19) Ghasemi, Farhad (2007), "Theoretical Approach to the Design of Iran's Foreign Policy Deterrence Model", *Foreign Policy Quarterly*, Tehran, Volume 3, Number 1.
- 20) Ghavam, Seyed Abdollali (2006), *Principles of Foreign Policy and International Policy*, Twelfth Edition, Tehran, Publications
- 21) Fayyazi, Mohsen (2007), "Energy Competition in Central Asia and the Caucasus", *Central Asia and Caucasus Quarterly*, No. 60: pp. 168-141
- 22) Kazemzadeh, Hossein (1995), *Caucasus from ancient times to the present*, Tehran, Publications of the police of the Islamic Republic of Iran.
- 23) Kolaei, Elahe (2010), "Politics and Government in Central Asia", *Samat Publishing*
- 24) Kolaei, Elahe (2010), "The Islamic Republic of Iran and the Geopolitics of the South Caucasus", *Geography Quarterly*, No. 17: pp. 111-75
- 25) Kazemi, Ahmad (2005), *Security in the South Caucasus*, Tehran, Abrar Contemporary International Studies and Research Cultural Institute Publications

- 26) Moradi, Manouchehr- (2006), "Perspectives of Iran-EU Cooperation in Providing Security in the South Caucasus: Boundaries and Facilities", Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications
- 27) Naqibzadeh, Ahmad (2002), "Competition of trans-regional powers in the Caspian Sea", Central Asia and Caucasus Quarterly, No. 3
- 28) Mousavifar, Seyed Rahmat A ... (2012), "Conflict in the strategic approaches of regional and trans-regional powers to the security issues of the South Caucasus", Human Geography Research, No. 81.
- 29) Mousavi, Seyed Rasouleh (2005), "Security and Military Developments in Central Asia and the Caucasus and National Security of the Islamic Republic of Iran, Tehran, Quarterly Journal of Defense Strategy, No. 9.
- 30) Mehdizad, Gholamreza (2009), Central Asia Caucasus and National Security of the Islamic Republic of Iran from <http://www.bashgah.net/pages-40500.html> Kiss, Annamária (2014), «Russian view on South Caucasus: a teetering policy of pragmatism», Cultural Relations Quarterly Review, P: 12-24
- 31) Marksberry, Brian Robret (2011), «Russian foreign policy in the south Caucasus», A thesis miami university
- 32) Spykman, N. J. (2017). America's strategy in world politics: the United States and the balance of power. Routledge.
- 33) Karagiannis, E. (2013). Energy and Security in the Caucasus. Routledge
- 34) ORZEAȚĂ, M. (2013). DEFECTIVE COMMUNICATION AND THE LACK OF COMMUNICATION MAIN CAUSES OF SECURITY CRISES BETWEEN COMMUNITIES BELONGING TO DIFFERENT CULTURES. International Journal of Communication Research, 3(2).100-109
- 35) Atai, F. (2009, October). The Dynamics of Bilateral Relations in the South Caucasus: Iran and its North Neighbors. In *China & Eurasia Forum Quarterly* (Vol. 7, No. 3)115-128 <http://www.etomesto.ru>

The Impact of the Neighborhood Policy of the Russian Federation on Iran's Regionalist Approach in the Caucasus

Mostafa Hashemi

PhD Student in Geography Political Science, Islamic Azad University , Science and Research Branch

Ribaz Ghorbaninejad¹

Assistant Professor of Political Geography, Islamic Azad University, Science and Research Branch

Kiomars Yazdanpanah

Assistant Professor of Political Geography, University of Tehran - Mohammad Hassan Namini
Assistant Professor Farabi University of Science and Technology

---

Abstract

One of the key geopolitical regions adjacent to Iran is the South Caucasus region. This region has been important for Iran and Russia for a long time due to its geographical proximity and exchanges and historical, cultural and other roots with Iran and Russia. Due to its geostrategic position, the South Caucasus region attracts regional and spherical actors. The historical roots and proximity of this region to Iran and Russia have caused the fate and events of this region to have a direct impact on the security and national interests of Iran and Russia, which has created obstacles to the path of regionalism in Iran by Russia and other actors. The present study seeks to study the effect of the neighborhood policy of the Russian Federation on Iran's regionalist approach in the Caucasus. The present study is applied in terms of purpose and descriptive-analytical and exploratory in nature. In this study, the statistical population included a collection of political geography experts, officials of related organizations and relevant institutions who, in addition to collecting information, helped in other areas such as (interviews and questionnaires). In this research, we have tried to address all the political, defense, security, etc. countries of the South Caucasus region and the actors present in this region. Then the results of the field method are performed in the form of statistical analysis T. Therefore, in order to gain a superior position over its rivals and ensure its security and national interests, far from Russia's violent confrontations, Iran must consider strategies based on linking its interests with the Caucasus countries and bring them to the operational stage.

Keywords: South Caucasus, Neighborhood Policy, Regionalism, Russian Federation, Iran

---

¹ . Corresponding Author: rebazghorbani@gmail.com